

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FAMILY

L. Sh. Nurmukhamedova

associate professor, candidate of pedagogical sciences

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Child, opportunity, characteristic, education, children with disabilities.

Received: 02.06.23

Accepted: 04.06.23

Published: 06.06.23

Abstract: The family has a great and often decisive influence on the formation of a child. At home, the child looks for role models. The conditions and problems that the child follows should have a positive effect on the formation of his spiritual understanding. This is especially important in the development of children with disabilities.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI OILADA TARBYALASHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

L. Sh. Nurmukhamedova

dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Bola, imkoniyat, xususiyat, tarbya, imkoniyati cheklangan bolalar.

Annotatsiya: Bola shakllanishida oilaning katta va ko‘pincha hal qiluvchi ta’siri bor. Uyda bola taqlid qilishga namuna izlaydi. Bola kuzatib yuradigan shart-sharoit va muammolar uning ma’naviy tushunchasi shakllanishida ijobiy ta’sir ko‘rsatishi lozim. Bu imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishida ayniqsa muhimdir.

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В СЕМЬЕ

Л. Ш. Нурмухамедова

к.п.н. доц.

Ташкентского государственного педагогического университета имени Низами

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: ребенок, возможность, характеристика, воспитание, дети с ограниченными возможностями.

Аннотация: Большое и часто решающее влияние на формирование ребенка оказывает семья. Дома ребенок ищет образцы для подражания. Условия и задачи, которым следует ребенок, должны положительно влиять на формирование его духовного понимания. Это особенно важно в развитии детей с ограниченными возможностями.

KIRISH

O‘zbekistonda barcha sohalarning, ayniqsa, ta‘lim tizimining tubdan isloh qilinishi, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonunning yaratilishi, davlat ta‘lim standartlarining joriy etilishi muallim va ustozlar zimmasiga yuksak vazifalar yukladi. Yuqorida ta‘kidlangan davlat hujjatlarining mazmun-mohiyati, asl maqsadi ham yosh avlodni ma‘naviy barkamol inson sifatida tarbiyalashga qaratilgan. Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev aytganlaridek: «Biz jamiyatimizdagi quyi pog‘onadagi tartib, intizom va mas‘uliyatni mutlaqo o‘zgartirmoqchimiz. Eng zaif tomonimiz - yoshlar bilan shug‘ullanmayapmiz. Buni gapirish oson, endi shug‘ullantiradigan tizim joriy etishimiz kerak. Mas‘uliyatli odamlarni shu lavozimlarga qo‘yishimiz kerak». Mamlakatimizda ma‘naviy tarbiya, barkamol inson tarbiyasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Chunki inson jamiyatning tayanchidir. Birinchi Prezidentimiz aytganlaridek, «...kelajak avlod haqida qayg‘urish, sog‘lom, barkamol naslni tarbiyalab yetishtirishga intilish bizning milliy xususiyatimizdir... Farzandlari sog‘lom yurt qudratli bo‘ladi, qudratli yurtning farzandlari sog‘lom bo‘ladi» Sog‘lom avlodni barkamol shaxs qilib shakllantirish g‘oyatda mas‘uliyatli vazifa, shuningdek insonparvarlik siyosat natijasidir. Sog‘lom avlodni tarbiyalab o‘stirish g‘oyatda mas‘uliyatli vazifa, shu bilan birga insonparvar siyosat natijasidir. Bugungi kunda imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy himoyalash ta‘lim olish barcha qatori umumta‘lim muassasalarida teng huquqli sharoitda ta‘lim-tarbiya olish dolzarb masalalar sirasiga kiradi.

ASOSIY QISM

Yurtimiz mustaqillikni qo‘lga kiritgan davrni sarhisob qilsak, hukumatimiz tomonidan inson manfaatlarini ko‘zlash va himoyalash jarayonida jamiyatimizning alohida yordamga muhtoj qatlamiga jiddiy e‘tibor qaratib kelinayotganini kuzatamiz. 2017 yil 1 avgustdagi “Nogironlarni davlat tomonidan qo‘llab –quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoyishi nogironlarni davlat tomonidan qo‘llab – quvvatlash, ularni to‘laqonli ta‘lim olishi, jamiyat tomonidan qo‘llab – quvvatlanishi, ularni sog‘lomlar qatorida jamiyatga uyg‘unlashib, ijtimoiy hayotda moslashib ketishiga oid chora-tadbirlarni takomillashtirishni nazarda tutadi. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishni beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi”ning to‘rtinchi ustuvor

yo‘nalishida “aholini ijtimoiy himoya qilish, nogiron, aholining boshqa ehtiyojmand toifalarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi”ni kuchaytirishga alohida e‘tibor berildi. O‘zbekiston Respublikasi demokratik huquqiy davlat qurish yo‘lidan borar ekan, inson huquq va erkinliklarini ta‘minlab, jamiyatni ma‘naviy jihatdan boyitib borishni, dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvni amalga oshirmoqda. Jamiyatimizda sodir bo‘layotgan ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik o‘zgarishlar jismoniy va ruhiy nuqsonga ega bo‘lgan bolalarning ko‘payishiga sabab bo‘lmoqda.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov aytganlaridek: «Farzandlari sog‘lom yurt qudratli bo‘ladi, qudratli yurtning farzandlari sog‘lom bo‘ladi». Sog‘lom avlodni tarbiyalab o‘stirish g‘oyatda mas‘uliyatli vazifa, shu bilan birga insonparvar siyosat natijasidir. Maxsus maktabda aqli zaif bolalarni boshqa barcha fuqarolar bilan teng imkoniyatlarga ega bo‘lishini ta‘minlash, ularning turmush faoliyatidagi cheklanishlarni bartaraf etish, to‘laqonli hayot kechirishlariga, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy turmushida faol qatnashishlariga, shuningdek, o‘zlarining fuqarolik majburiyatlarini bajarishlariga imkon beradigan qulay shart-sharoitlar yaratish mamlakatimiz insonparvarlik siyosatining asosiy mazmunini tashkil etadi. Mamlakatimizda ona va bola, aholining reproduktiv salomatligini mustahkamlash, sog‘lom bola tug‘ilishi, jismoniy va ma‘naviy barkamol avlodni voyaga yetkazish borasidagi ishlarni yanada kuchaytirish va samaradorligini oshirishga oid chora-tadbirlarning uzviy davomi sifatida samarali bo‘lishiga to‘liq asos bor. Mamlakatimizda jismoniy sog‘lom, ma‘naviy yetuk, har tomonlama uyg‘un va barkamol rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, yurtimizning taqdiri va kelajagi uchun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir bo‘lgan yosh avlodni tarbiyalab ulg‘aytirish vazifasini izchil davom ettirish uchun aniq maqsadga qaratilgan keng ko‘lamdagi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, davlat va jamiyatning barcha kuch va imkoniyatlarini shu yo‘lda safarbar etish maqsadga muvofiq.

O‘zbek xalqi ta‘lim tarbiyaga oid boy merosga ega bo‘lib, avlodlarda insonparvarlik, kamtarlik, mexnatsevarlik, do‘stlik, jismonan baquvvatlik kabi umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalab kelgan. Sharq mutafakkirlarining ta‘lim - tarbiyaga oid qarashlari ham aynan shunday meros jumlasidandir. Hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri o‘quvchi va talabalarning ma‘naviy va ma‘rifiy dunyoqarashini shakllantirishda O‘rta Osiyoda yashab ijod etgan buyuk allomalarimiz tarixi va ularning asarlarini o‘rganish va hayotga tadbiiq qilishdan iborat. Mustaqil Respublikamizda yosh avlodni o‘qitish va tarbiyalash ishlariga katta ahamiyat berilmoqda. Bu masala Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning doimiy diqqat markazida bo‘lib kelgan. Zero avvalom bor yoshlarimizning iymon e‘tiqodini mutahkamlash, irodasini baquvvat qilish, ularni o‘z fikrlariga ega bo‘lgan barkamol insonlar etib tarbiyalash asosiy vazifalardan biri qilib qo‘yilgan. Bu borada keying yillarda diqqatga molik ishlar amalga oshirildi. Ayniqsa xalq pedagogikasiga, Sharq mutafakkirlarining tarbiya haqidagi nazariyalarini o‘rganishga katta ahamiyat berilmoqda.

Buyuk mutafakkir A. Navoiyning asarlari yoshlarimizni odobga, ilm olishga, mehnatsevarlikka, mardlik, mehr - muhabbatli bo'lishga chorlaydi. Adibning "Xayrat ul abror" asarida odoblilik, xayo, yaxshi nom, ilm-u adabni o'rganish, ota-onani hurmat qilish kabi axloqiy tarbiyaga alohida e'tibor qaratilgan. Abu Rayhon Beruniy ham axloqiylikka alohida e'tibor bilan qaragan. Rostgo'ylik, yaxshilik qilish, vijdonlilik, or- nomusli bo'lish kabi axloqiy sifatlar uning asarlarida yetakchi g'oyalardan biri bo'lgan. Bugungi O'zbekiston mustaqilligining mustahkamligi, uning kelajak ravnaqi avvalo uning fuqarolariga, ularning amaliy faoliyatiga, ma'naviy barkamolligiga, g'oyaviy-siyosiy yetukligiga, milliy o'zligini qanchalik anglay olishiga ko'p jihatdan bog'liq. Bunda esa tabiiyki oilada bolalarga singdirilgan tarbiya muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rinib turibdiki, bu borada birinchi navbatda oila va oiladagi tarbiya masalalariga taalluqli bo'lgan, murakkab pedagogik munosabatlarni hal qilishi lozim. Zero oila baquvvat o'z tarixiy silsilasi, o'z Vatani, o'z ijtimoiy tuzumi tuyg'usini zo'r kuch va ehtirom bilan his etadigan bolalarni tarbiyalab beradigan bir markaziy o'choqki, oilaning tabaqasi, pedagogik, ma'rifiy bilimi, ijtimoiy va psixologik sharoiti har xil bo'lishiga qaramasdan unda olib borilayotgan tarbiyaning mazmuni, shakllari, usullari tashkil etilishi va olib borilishi jihatidan har xil bo'lsa-da, lekin uning bosh mezonini bolani ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanish katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ma'lumki, oilada bolani ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda o'zbek xalq pedagogikasida to'plangan boy tajribalar, azaliy odatlar, ko'p asrlar davomida qo'llangan usul va vositalar tadbir shakllari, milliy urf-odatlar va an'analar tarbiya haqidagi g'oyalar, uslubiy tavsiyalar, ulug' mutafakkirlarning ta'limotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Axloqiy tarbiya shaxsning barkamol qilib tarbiyalashda asosiy o'rinni egallaydi. Shuning uchun ham pedagogikada axloqiy tarbiya masalalariga katta ahamiyat beriladi. Ayniqsa hozirgi davrda axloqiy tarbiya yanada muhimroq ahamiyat kasb etmoqda, chunki siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy vazifalarni hal etish ko'p jihatdan jamiyatning va undagi shaxslarning axloqiy darajasiga bog'liq. Ma'lumki, oila jamiyatning boshlang'ich pog'onasi bo'lib, turli vazifalarni bajarishga qodir va ulardan eng muhimi bolalarni tarbiyalashdir. Rivojlangan jamiyatda bolalarning axloqiy tarbiyasi masalari bilan boshqa jamiyat institutlari ham qator ishlarni amalga oshirishiga qaramasdan, tarbiyaviy ishda oilaning o'rni susaygani yo'q, aksincha kuchaydi. Shu bois oila bilan jamiyat ta'lim-tarbiyaning murakkab tizimini va birinchi navbatda maktabgacha tarbiya muassasalari bilan o'zaro ta'sirining tashkiliy shakl va usullarini izlash masalasi g'aydalanadi.

Nogiron bolaning o'rni oilada o'ziga xosdir, uning yashash muhiti bilan tanishish, shu muhitda tarbiyalanayotgan bola shaxsini aniqlashda yordam beradi va oila bilan maxsus maktabgacha tarbiya muassasasi hamkorlikda ish yuritish shakli va usulini aniqlab beradi hamda bu ta'lim- tarbiya berish ishlarida, insonning yuksalishida katta ahamiyat kasb etadi. Alohida yondashish bolaning hozirgi vaqt sharoitidagi holati va ayniqsa yetuklik darajasini e'tiborga oladigan ta'lim- tarbiya rejasini tuzishdir. Har qanday holatda, masalan, oilada o'jarlik oqibatida janjalli holatlar yuzaga kelgan vaziyatlarda

ham alohida yondashishni amalga oshirsa bo‘ladi. Ba’zi ota-onalar bolani o‘zi uchun zarur bo‘lgan, qo‘ldan keladigan vazifalardan ham ozod etadilar. Bunday ota-onalarni ayblash mumkin emas, ammo ularning ko‘ngilchanliklari bola uchun foyda keltirmaydi. Aksincha, haddan tashqari ko‘ngilchanlik bolaning mustaqilligini cheklaydi, kerakli tajribani to‘plashga ko‘maklashmaydi atrofdegilar bilan munosabatda bo‘lish malakalari shakllanmaydi. Bola katta bo‘lib boradi, lekin xulqida, biron bir faoliyatni amalga oshirishda mustaqil bo‘lmaydi, Ota-onalar nogiron farzandlarning har tomonlama rivojlanishda kechishiga sababchi bo‘ladilar. Bunday holat yuz bermasligi uchun bolani oiladagi mavqeini o‘zgartirish lozim. O‘z-o‘ziga xizmat qilishni asta-sekin bo‘lsa-da iloji boricha to‘liq o‘zlashtirib borishi lozim. Chunonchi, o‘rni yig‘ish, yuvinish, kiyinish, ovqat yeyish va hokazolar. Bolada amaliy ishlarni tez va toza bajarish odatini tarbiyalash lozim. Ota-onalar bolalarini jismoniy jihatdan chiniqtirish bilan bir qatorda, ularning aqliy rivojlanishlariga ham e’tibor qaratishlari: rasm chizishga, narsalar yasashga bolalar diqqatini jalb qilishlari ham muhimdir. Defektolog bolaga haddan ziyod g‘amho‘rlik qilish uning psixik va jismoniy rivojlanishi uchun foyda bermasligini ko‘rsatib berishi kerak.

Oiladagi nogiron bolalarga nisbatan boshqa munosabat ham uchrab turadi. Bolaning nuqsonligiga ko‘nikishni xohlamasdan, uning qobiliyatini mubolag‘a qilishadi, nuqsonidan ko‘z yumishga harakat qiladilar, ko‘pincha sezmaydilar. Bolani tashxis komissiyasining ko‘rigidan o‘tishga yoki maxsus muassasalarga o‘qishga yuborishga qarshilik ko‘rsatadilar. Bolaning kelajagi haqida hayollar suradilar (“Bolam musiqachi bo‘ladi”, “Umumta’lim maktablarida o‘qiydi”). Bunday ota-onalar uchun bir narsani isbotlash qiyin bo‘ladi. Bolasi uchun butun hayotini, vaqtini mablag‘ini fido qiladilar. Aksincha, shunday ota-onalar ham borki, farzandlarining nuqsonlaridan uyalib ularni odamlardan berkitish, jamoa qatnaydigan yerlarga, kino, teatrlarga bormaslik, hattoki, aylanib kelishga ham rad etish hollari uchrab turadi. Buning oqibatida hayot lahzalaridan mahrum bo‘lgan bolaning avvalo, ongining o‘sishi sekinlashadi, o‘jar, odamovi bo‘lib qoladi.- Bu turdagi oila uchun g‘oyaviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etish zarurligi ta’kidlanadi. Oila a’zolari o‘rtasida vazifalarni yanada aniqroq taqsimlashni, ona va oiladagi boshqa a’zolarining bola tarbiyasida bir xil ishtirok etishi uqtirib boradi. Ota-onalarga oiladagi tarbiyalanayotgan nogiron bolaning rug‘iy rivojlanishning o‘ziga xos xususiyatlari, unga individual yondashish kerakligi tushuntirilib, ularning pedagogik bilimni oshirishga yordam beradi. Afsuski, jamiyatimizda notinch oilalar ham kam emas. Bunday turdagi oilalarga ishlab chiqarish va oilaviy vazifalarga befarq munosabatda bo‘lish, oilaviy an’analarga rioya qilmaslik, uy ishlariga loqayd munosabstda bo‘lish, xo‘jalik yuritishda tartibsizlik xos bo‘ladi. Bunday oilaning a’zolari orasida o‘zaro hurmat yetarli bo‘lmaydi. Bolalarning, shu jumladan, nogiron bolaning tarbiyaga mas’uliyatsizlik bilan qarash holatlari uchraydi. Oiladagi bunday keskin sharoit nogiron bolani qo‘rs-qo‘pol, urishqoq bo‘lib qolishga shuningdek, kattalar va jamoaning talablariga bo‘ysunmaslik kabi xislatlarning shakllanishiga olib keladi.

Ijtimoiy, psixologik va pedagogik adabiyotlarda notinch oilalarning hayot tarzi bolalariga salbiy ta'sir etishi ta'kidlab o'tilgan, chunki o'z muammosi bilan cheklangan ota-onalar bolalar tarbiyasiga e'tibor berishmaydi. Oila maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalar uchun birinchi ijtimoiy muhitdir, agar u notinch bo'lsa, bu bolaning sog'lig'iga ham, uning xulqiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, urush va janjal sharoitida yashovchi bolalar tinch hayot, uydagi shinamlik, g'amxo'rlik va mehrdan bahramand bo'lmaydilar. Shuning uchun ham ular atrofdagilar bilan muloqotda, o'zaro munosabatda salbiy tajriba orttirashadi, turli asab kasalliklariga duchor bo'lishadi.

Ta'lim-tarbiya tashkilotlarida tarbiyachilar nogiron bolalarning salomatligi, xulqi, tengdoshlari bilan munosabatini kuzatib boradilar va bolaning qalbida qanday kechinmalar yuz berayotganligini sezadilar va ularga har tomonlama yordam berishlari: bolaning ota-onasi ishlaydigan korxonadagi jamoat tashkilotlari, kasaba va xotin- qizlar uyushmasi, korxonah rahbariyatining, oila istiqomat qiladigan mahalla yordamlari tashkil etilishi kerak.

Oila turlaridan yana biri to'liqmas oilalardir. Bu turdagi oilalarda ota-onalarning biri bo'lmaydi. Agar bunday oila uchun g'oyaviy yo'nalganlik, ishlab chiqarish va oilaviy vazifalarga ma'suliyat bilan munosabatida bo'lish, tarbiyaning maqsad va vazifalarini bilish xos bo'lsa, u tinch oila bo'ladi, agar bu shartlar buzilsa notinch oilalar bo'ladi. Bunday oilada tarbiyaning qiyinligi o'zaro munosabatlarning muammosi deb qarashimiz kerak. Oila a'zolarining, boshqa yaqin kishilarning bolaga bo'lgan munosabati uning shakllanishi belgilaydi.

Ma'lumki nogiron bolalarda achinish, aziyat chekish, his- tuyg'ulari yo'q, ularning o'rniga ota-onalari ko'proq aziyat chekishadi. Chunki ular farzandlari xech qachon mustaqil bo'la olmasligi, unga doimo alohida diqqat e'tibor berish kerakligini yaxshi bilishadi. Yuzaki tinch oilalar bilan ishlash jarayonida esa ona diqqat e'tiborini oiladagi psixologik vaziyatni, ota-ona o'rtasidagi munosabat yo'nalishini ijobiy tomonga o'zgartishga qaratadi, ota-onalarga hurmat ruhini tarbiyalash, dam olish, o'qish, mehnat qilish kabi jaoliyat turlariga e'tibor berish zarur. Oila ma'naviy hayotning muhim tarkibiy qismlaridan biri- psixologik munosabatlardir. Psixologik munosabatlar ko'p qirrali bo'lib, u ayniqsa boladagi mehr muhabbat hissini ota-onalar mehri shuningdek oila a'zolarining kayfiyatlari xulq- hislatlarini o'z ichiga oladi. Bizning fikrimizcha, oilada muhim tarbiyaning maqsadi va ota-onaning bu maqsadga erishishi uchun kerakli darajadagi qobiliyati bo'lishi, ishbilarmonligi va ayrim paytda istaklari to'g'ri kelmasligidan kelib chiqadigan barcha ziddiyatlarni yechish kerak. Mutaxassisning eng so'nggi diagnozini eshitgani zahotiyiq, ota-onalar bolaning kelajagi haqida tashvish tortishni boshlashadi. O'z farzandlarining baxtini o'ylab bola nuqsonini yumshatish- ga harakat qiladilar. Bolaga muhim bo'lgan faoliyatlarni bajarishni: sovundan qanday foydalanish, qo'lini va yuzini qanday yuvishi, sochiq bilan qo'lini, yuzini artish va sochiqni ilib qo'yishni ko'rsatish lozim.

Oilada bolaga avvalo, yengil qo‘lidan keladigan vazifalarni bajarish, keyinchalik asta-sekinlik bilan murakkablashtirib boriladi. Oila mehnatini qizlarniki yoki o‘g‘il bolalarniki deb ajratish shart emas, har bir uy ishi bola uchun foydalidir, uy ishlarini bajarish uchun oddiy va aniq vazifalar berishi kerak. Agar ona ishga ketishidan oldin topshiriqlarni bo‘lib bersa u holda bu ishlar bajarilishiga ishonish mumkin. Aniq vazifa berilmasa, masalan uyni tozalab qo‘yish bunda bolalar nima qilishlarini bilmay qoladilar. Mehnat hamma vaqt bolani yaxshi xususiyatlarini tarbiyalaydi va nuqsonlarni tuzatishga yordam beradi.

XULOSA

Korreksiya ishlari eshitishidan osongina to‘g‘irlash, yumshatish degan ma‘noni bersa ham, amalda oila va maktab hayotida nogiron bolalar bilan ish olib borish juda ham qiyindir. Buning murakkabligini ota-onalar, amaliy hodimlar yaxshi tushunadilar. Chunki, bilimlar tizimini berish, tarbiyalash shaxsni shakllantirish bevosita to‘g‘ridan-to‘g‘ri amalga oshiriladi. Bu ish har bir faoliyatda, tarbiyaviy ishlarda bolalarning butun hayoti davomida amalga oshirilib boriladi. Bu o‘rinda mashhur fransuz shifokori va oligofrenopedogogi E.Senishning chuqur aqli zaiflrga oid fikrlari juda ko‘p ta‘kidlangan. Ota-onalarning o‘z bolalarini psixologiyasini bilmasligi, oilada o‘z farzandlarini o‘ta erkatoq qilib o‘stirishlari, hamda ularni haddan tashqari asrab - avaylab ardoqlashi oilada bola huquqining buzilishiga olib keladi. Demak, oila va oiladagi bola tarbiyasi, malakasi eng muhim masalalardan biridir. Ota-onalar o‘z farzandlarni voyaga yetmaganlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar. Bu ayniqsa, nogiron va turli xil nuqsonli bolalar uchun muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni, 2020
2. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni. 2017 yil 7 fevral // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 yil, 6-son, 70-modda; 20-son, 354-modda; 23-son, 448-modda.
3. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5270-son Farmoni. 2017 -yil 1 dekabr.
4. Нурмухамедова Л.Ш. Оилада ногирон фарзандни тарбиялашнинг илмий-назарий асослари. Номзодлик дисс.автореферати, 2006.
5. Muminova L.R., Nurkeldiyeva D.A. Ilk yoshdagi murakkab nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan logopedik- rivojlantiruvchi ishning ilmiy-metodik asoslari Toshkent 2011
6. Абдуллаева Ш.А. Формирование сенсорного опыта и методика его организации у детей раннего возраста -М., 1995

7. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития . -М.: Теревинф, 2009.
8. Ананьев Б.Г, Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей -М., 1984
9. Безруких, М.М. Возрастная физиология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М.М. Безруких, В.Д. Сонькин, Д.А. Фарбер. - М.: Академия, 2009.
10. Ногирон болаларни тарбиялашда оила ва махсус муассаса хамкорлигининг таъминланишининг илмий-методик асослари(монография).-Т.:” Фан ва технологиялар”.2014,228 бет.